

Olav Solberg

Harpe og sverd. Litteraturhistoriske essays om den norske balladen

Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2020, 347 s. ISBN: 9788202705930

Annegret Heitmann

Professor emerita ved Ludwig-Maximilians-Universität i München.

Forskningsinteresser er: skandinavisk litteratur omkring 1900, sjangerteori: selvbiografier, aforismer og anekdoter, balladereseption, intermedialitet, kjønnsstudier. En bok om Karen Blixen er akkurat utkommet.

annegret.heitmann@lrz.uni-muenchen.de

Med sine otte essays presenterer balladeeksperten Olav Solberg et vidtfavnende overblik over genren med særligt fokus på dens norske variant. Forfatteren er en kendt folkeviseforsker: Han har siden afhandlingen *Den omsnudde verda. Ein studie i dei norske skjemteballadane* (1993) udforsket genren, han har publiceret flere artikler, og i 2003 udgav han en antologi om ballader. Da denne nye bog ikke har en gennemgående argumentation eller grundlæggende tese, kalder han de enkelte kapitler for essays. Kapitlerne karakteriseres ved, at de delvis er indførende og præsenterende, men også delvis forskningsorienterede og nyskabende. Selv om der ikke fremlægges nogen grundlæggende ny indfaldsvinkel til genren, er der dog emner og forskningsspørgsmål, som Solberg forfølger bogen igennem. Her kan man fremhæve hans studier af folkloristiske traditioner og specielt balladesangerne, som spiller en stor rolle i bogen, men også hans sproghistoriske ekspertise, hans etymologiske og semantiske udredninger af balladeord eller person- og stednavne. For det tredje kan man pege på forfatterens ønske om at fremanalysere den specifikt norske tradition. Selv om han i indledningen skriver, at det drejer sig om en udpræget europæisk digtform, vil han gøre opmærksom på den mundtlige norske overlevering, som i nogle tilfælde – det er hans tese – ligger til grund for den danske. Mindre interesseret er Solberg i balladens formelle karakteristik, i æstetiske spørgsmål, som for ikke så lang tid siden blev fremanalysert på forbilledlig vis af Pil Dahlerup. Heller ikke aktuelle metodediskussioner vedrørende den ustabile tekst og transmissionsforhold eller balladens dialogicitet og teatralitet ligger inden for hans synsfelt. Selv om bogen indeholder en række tematisk passende og meget fine illustrationer, uddybes heller ikke genrens intermediale aspekter.

Bogens styrke ligger i den indførende præsentation af fremstående eksempler af genretraditionen i forbindelse med genre- og sproghistoriske forskningsspørgsmål. Hvert kapitel indeholder eksempler på fremstående ballader, som udførligt genfortælles og anskueliggøres gennem lange citater. På den måde er bogen også en indføring i genretraditionen.

Indholdsreferater og citater tjener derudover til at belyse de enkelte kapitlers emner eller indfaldsvinkler. Kapitel 1 giver et litteraturhistorisk tilbageblik til de tidligste norske ballader og går tilbage til Tristan og Isolde-stoffet, som lever videre i en af de mest kendte norske ballader, »Bendik og Årolija«. De svenske Eufemia-viser, der er opstået ved det norske hof i det 13. århundrede, udgør også en slags forhistorie til folkeviserne. De er digtet på svensk og i knittelvers og indeholder fortælleformler, som er karakteristiske for balladegenren. En gennemgang af »Ridderen i hjorteham« er filologisk og sproghistorisk orienteret og vil fremanalysere det specifikt norske i traditionen. Konklusionen er ganske velegnet til at sammenfatte Solbergs forskningsinteresse: »Overflatespråket viser at dansk skrift – av forskjellige årsaker – er i ferd med å overta i Noreg. Det norske skriftspråket blir meir og meir eit blandingspråk. Underteksten i A-teksten (tale- og syngjespråket) er derimot norsk. Dette talte og sungne norske språket kom til å halde seg overraskande godt framover i tida, bl.a. på grunn av balladetradisjonen og andre formar for folkedikting« (56). På den måde tilskriver Solberg folkevisedigtning en vigtig sprog- og kulturpolitisk funktion i Norge.

I andet kapitel går forfatteren på en anden måde tilbage til visernes rødder: Han udforsker indsamlingen i det 19. århundrede ved at lægge vægt på de kundskabsrige sangere, som – anderledes end de kendte samlere som Sophus Bugge eller Jørgen Moe – ofte forblev navnløse og ukendte. Det giver derfor god mening, at Solberg præsenterer dem så relativt udførligt som individer, fortæller om deres familie og miljø og fremhæver deres ofte bemærkelsesværdige hukommelse. Også i denne sammenhæng interesserer sig Solberg for sproghistoriske spørgsmål og for nationsbygningsprojektet, men han giver derudover et interessant sociologisk indblik i det norske samfund ved konkret at fremhæve enkelte vise-sangere og deres sociale position. Tredje kapitel har en tematisk indfaldsvinkel, der omhandler den vigtige undergruppe af ballader om trolde og det ondes magt. Her peger forfatteren på emnets store popularitet og indflydelse på senere digtning og malerkunst og inddrager mindre kendte eksempler på genren som »Venil frúva aa Drimbedrósi«. En tese er, at der findes en tradition for at skildre stærke kvinder, hvis viljestyrke og handlingskraft minder om kvindelige aktører i den norrøne litteratur.

Det næste kapitel er koncentreret om de to store danske visesamlinger af Anders Sørensen Vedel og Peder Syv: Vedel udgav *Hundredevisebogen* i 1591, og Syv forøgede indsamlingen hundrede år senere med *Tohundredevisebogen* (1695). Forfatteren betragter de to udgaver som beviser for en nordisk rivalisering (mellem Danmark-Norge og Sverige) og som »eit kulturpolitisk dokument« (137), hvis norske andel den danske balladeforskning ikke har interesseret sig for. Det vil Solberg korrigere i dette kapitel, idet han fremstiller »fleire opphavleg vestnordiske og norske viser« (137) i disse kendte visebøger. I en omvendt kulturpolitisk satsning peger han på, at der findes en ældre norsk visetradition under den danskprægede overflade. Det følgende kapitel har den omfattende titel »Identitet og balladedikning«, men det handler først og fremmest om forklædning og det balladetyperiske hamskifte og kønsskifte som tegn på social og individuel mobilitet og oprør mod fastlagte roller. Udførligt drøftes den historiske vise »Margjit Runarborgji« og den kendte »Olav og Kari«. Kapitel 6 er igen tematisk orienteret og beskæftiger sig med naturmytiske ballader. Lokalteter som skov, flod, sø eller fjeld har en meget central funktion i disse populære viser og vidner om en gammel folketro på naturens magt. Ofte står aktørerne i, hvad Villy Sørensen i sin tid kaldte en »forlovelsessituation«, en overgang til et nyt og truende livsstadium, som knyttes til et sted i naturen, der opfattes som farligt.

Det næstsidste kapitel er helliget skæmteballaderne, en traditionelt set mindre populær viseform. I lang tid blev den anset som mindreværdig og som et forfaldsfænomen, men Solberg tilskriver viserne værdi, idet han læser de lystige viser på grundlag af Henri Bergsons

og Michael Bachtins teorier om latteren og det ”karnevaleske” som udtryk for en omvendt verden. Teksterne er interessante pga. deres sprogspil og situationskomik, de er parodiske, ofte antiklerikale og oppositionelle. Det groteske og absurde kan udtrykke social kritik eller fantasere om omvendte kønsroller. På den måde står latteren i en befriende kontekst og i en samfundsrelevant tjeneste. Kapitel 8 følger folkevisernes spor ind i den romantiske tradition. Her åbnes der for et europæisk perspektiv, idet engelske, tyske og nordiske kunstballader præsenteres. Kapitlet viser den gamle genres indflydelse på det 19. århundredes litteratur og kunst, men desværre diskuteres Goethes, Bürgers og Keats’ ballader fuldstændig uden deres forskningsmæssige og kulturelle kontekst. Der bruges noget tvivlsomme kilder og fejlagtige citater (f.eks. Goethes »Erlkönig«). På den måde kan det sidste kapitel ikke tilføje meget nyt til et grundigt behandlet forskningsfelt. Kapitlet munder ud i et kort blik på de norske balladesamlinger og den norske romantiske tradition.

Bogen afsluttes med et omfattende apparat: en bibliografi, et navneindeks, et indeks over balladetitler efter TSB (Typerne af den skandinaviske middelalderballade) og en liste over illustrationerne. Som overblikket over kapitlerne skulle have gjort tydeligt, er bogens emner varierede. Der findes en mængde sproghistorisk relevante iagttagelser og en værdifuld præsentation af de kyndige sangere, hvis hukommelse vi skylder den rige visetradition. Der findes interessante teser om humorens og latterens sociale funktion, om forklædning og hamskift som oprør mod fastlagte roller og om visernes karakteristiske steder som folketroens sæde i naturen og som udfordring til individet i en udsat livssituation. Der findes derudover en grundlæggende kritisk dialog med den danskprægede samlingstradition og balladeforskning, som har overset norske og norsksprogede spor i genren. Og der findes en mængde udførlige referater og citater af kendte og mindre kendte folkeviser, som også kan tjene til at indføre læserne i genren. I Solbergs bog er der meget at hente, især for læsere, der er interesserede i det specifikt norske i den europæiske balladetradition.